

IHOR SHABAN

EKLEZJOLOGICZNE POSZUKIWANIA GRUPY STUDYJNEJ KOŚCIOŁA KIJOWSKIEGO

Akceptacja odmienności drugiego jest sprawą niezmiernie trudną również w relacjach między Kościołami. Świadczy o tym szczególnie sytuacja dialogu ekumenicznego pod koniec XX stulecia¹

Niektórzy ukraińscy biskupi grekokatolicy są szczerze i głęboko zaangażowani w dzieło pojednania Kościołów. Pragną tego pojednania być może bardziej nawet niż ich bracia w biskupstwie z Kościoła rzymskiego i prawosławnego. Bolejąc nad podziałem Kościoła Kijowskiego, dwaj biskupi ze Stanów Zjednoczonych: grekokatolicki – Basil Losten i prawosławny – Vsevolod Majdanski, wysunęli w 1991 r. ideę wspólnego spotkania. Jego celem było omówienie problemów dotyczących podziału w Metropolii Kijowskiej, dokonanego 400 lat temu na skutek Unii Brzeskiej. Pomysł ten spotkał się z dużym poparciem wśród duchowieństwa obydwu Kościołów.

Pierwsze takie spotkanie, z oficjalnym błogosławieństwem zarówno głowy Ukraińskiego Kościoła Grekokatolickiego – kard. Mirosława Lubacziwskiego² – i synodu biskupów tegoż Kościoła, jak również Ekumenicznego Patriarchy Konstantynopolińskiego Bartłomieja I odbyło się w Domu św.

Mgr Ihor SHABAN – doktorant Instytutu Ekumenicznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego; adres do korespondencji – e-mail: i980601@yahoo.com.

¹ Por. O. К р а в ч е н к о. *Католицько-Православний Діялог і Сучасна Криза Між-Церковних Відносин*. „Logos” 34:1993 nr 1-2 s. 286-296.

² „Udzielam swojego błogosławieństwa wszystkim członkom Grupy Studyjnej Kościoła Kijowskiego. Prosiłbym, abyście używając wszystkich swoich talentów, zdali sobie sprawę, że wasza praca jest bardzo potrzebna dla dobra całego Kościoła, a zwłaszcza dla Kościoła na Ukrainie, gdzie wierni oczekują postępów na drodze jedności chrześcijańskiej. Moje modlitwy będą towarzyszyć wam przy okazji waszych spotkań” (*List do członków Grupy Studyjnej Kościoła Kijowskiego*. 21 września 1992 r. – „Logos” 35:1994 nr 1-4 s. 388).

Grzegorza w Oksfordzie (Anglia) w 1992 r.³ Inspirowani duchem Międzynarodowej Komisji Mieszanej katolicko-prawosławnej teologowie oksfordzkiego spotkania zdecydowali oprzeć swoje dyskusje na „eklezjologii pojednania Kościołów siostrzanych”⁴ Potwierdzili potrzebę takich rozmów i postanowili kontynuować swoje narady. Wówczas określili siebie jako Grupa Studyjna Kościoła Kijowskiego (GSKK)⁵ Zgodzili się również publikować swoje osiągnięcia w teologicznym kwartalniku „Logos”, wydawanym przez wschodniochrześcijański Instytut im. A. Szeptyckiego w Ottawie⁶.

Grupa Studyjna Kościoła Kijowskiego skupia przedstawicieli hierarchii i teologów Konstantynopolitańskiego Patriarchatu Ekumenicznego oraz Ukraińskiego Kościoła Greckokatolickiego. Nie ma ona określonej liczby członków. W jej skład wchodzi wszyscy zainteresowani kwestią ekumenizmu teologowie i duchowni wyżej wymienionych Kościołów.

Sięgając do genezy GSKK, trzeba powiedzieć, że głównym celem greckokatolickich teologów jest przywrócenie pełnej komunii między prawosławnymi Kościoła Kijowskiego i macierzystego Kościoła Patriarchatu Konstantynopolitańskiego bez zrywania komunii z Rzymem⁷ Podobną ideę odrodzenia jedności w Kościele Kijowskim podtrzymuje również strona prawosławna⁸

Trudności biorą się stąd, że Rzym i Konstantynopol nie są ze sobą we wzajemnej komunii. Sprawę komplikuje dzisiaj fakt istnienia poważnych rozbieżności doktrynalnych, które pojawiły się po zaistnieniu Wielkiej Schizmy (1054). W oczach wielu prawosławnych „katolicka nauka o prymacie i nieomyślności papieskiej jest poważnym błędem dogmatycznym. Wskazuje to na potrzebę usunięcia rozbieżności na drodze dialogu, aby w ten sposób utworzyć drogę do przywrócenia pełnej jedności”⁹

³ Por. *Opening Remarks of Bishop Basil (Losten), First Stamford Consultation of the Kievan Church Study Group, October, 1992*. „Logos” 34:1993 nr 3-4 s. 358.

⁴ Tamże s. 359.

⁵ Tamże s. 361.

⁶ Por. Bishop V s e v o l o d (Majdansky). *Orthodox-Catholic Reconciliation and the Ukrainian Church*. „Logos” 36:1995 nr 1-4 s. 214-215.

⁷ Por. Bishop B a s i l (Losten) of Stamford. *The Roman Primacy and the Church of Kiev*. „Logos” 34:1993 nr 1-2, s. 78-79.

⁸ Por. Bishop V s e v o l o d (Majdansky) of Skopelos. *Division and Healing: Brest and beyond*. „Logos” 36:1995 nr 1-4 s. 147.

⁹ W. H r y n i e w i c z. *Na drodze pojednania. Medytacje ekumeniczne*. Warszawa 1998 s. 170.

I. POJĘCIE PRYMATU WE WSPÓLNYM DIALOGU

Podczas spotkań ekumenicznych GSKK jako jeden z głównych tematów dyskusji wysunął się problem prymatu, czyli sposobu rozumienia pierwszeństwa biskupa Rzymu. Każda ze stron dialogu, prawosławna i greckokatolicka, starają się przedstawić swoje poglądy na tę sprawę oraz w sposób logiczny i obiektywny uzasadnić swoją myśl¹⁰

Jedno z głównych pytań, nad którym dyskutowali teologowie GSKK, brzmiało: czy papież posiada jakiś szczególny dar łaski wyróżniający go spośród innych biskupów?

Prawosławni członkowie GSKK nie zaprzeczają, że od pierwszych wieków chrześcijaństwa biskup Rzymu stale dysponował pierwszeństwem w świadectwie o wierze chrześcijańskiej. Opowiadają się za praktyką nie podzielonego Kościoła pierwszego tysiąclecia, opierając się na tradycyjnych kanonach pierwszych siedmiu soborów powszechnych¹¹ Przyznają mu prymat czci jako „pierwszemu spośród równych” w zgromadzeniu zwierzchników wszystkich Kościołów. Nie przeczą, że we wspólnocie Kościołów lokalnych papieżowi przysługuje „służebna funkcja koordynującej miłości i inicjatywy”¹² Sprawując swoją posługę papież nie działa jako władca, wypełnia bowiem przykazanie Chrystusa: „[...] utwierdzaj braci swoich” (Łk 22, 32)¹³ Czyni to dla wszystkich poprzez swą pokorną miłość. Należałoby zatem raczej odczytywać jego posługę w wymiarze pastoralnym, a nie jurydycznym. Kościół prawosławny przyznaje tym samym biskupowi Rzymu szczególny autorytet we wspólnocie Kościołów lokalnych – stwierdza m.in. biskup Kallistos¹⁴

Opierając się na dorobku naukowym GSKK w dziedzinie ekumenicznej, prześledzimy historyczny rozwój rozumienia prymatu biskupa Rzymu. W ana-

---

¹⁰ Por. Bishop K a l l i s t o s (Ware) of Diokleia. *Response to the Presentation by His Grace Bishop Basil (Losten): „The Roman Primacy and the Church of Kiev”* „Logos” 34:1993 nr 1-2 s.107-116.

¹¹ Por. H r y n i e w i c z. *Na drodze pojednania* s. 193-196.

¹² Por. Bishop K a l l i s t o s. *Response to the Presentation by His Grace Bishop Basil* s. 108.

¹³ Gdy św. Paweł pisze do swego ucznia Tymoteusza: „To nakazuj i tego nauczaj!” (1 Tm 4, 11), nie chodzi mu o dominację nad ludźmi w sensie tyranii, lecz o dawanie świadectwa swoim życiem, przykładem, pobożnością i zachowaniem. Por. G r z e g o r z W i e l k i. PL 76, 265-266.

¹⁴ Por. Bishop K a l l i s t o s (Ware). *The Church of God*. „Logos” 34:1993 nr 1-2 s. 21-22.

lizie tej bardzo ważną sprawą będzie omówienie podstawowego rozróżnienia, w GSKK wyakcentowanego zwłaszcza przez stronę prawosławną: jaka jest różnica między rolą papieża jako patriarchy Zachodu a prymatem powszechnym¹⁵ Na koniec przedstawimy pewne wnioski proponowane przez teologów GSKK, którzy chcą odnaleźć drogę wyjścia z zaistniałej, niezbyt zdrowej sytuacji w rozumieniu posługi prymatu między Kościołami Wschodu i Zachodu.

II. HISTORYCZNY ROZWÓJ ROZUMIENIA PRYMATU

Wezwanie Zbawiciela z Ostatniej Wieczerzy: „Aby wszyscy stanowili jedno” (J 17, 21) – chrześcijanie pierwszych wieków rozpatrywali w kontekście jedności w sferze wiary i nie podzielonego Kościoła. Świadczy o tym starożytne nicejsko-konstantynopolitańskie wyznanie wiary, w którym znajdujemy słowa: „Credo in unam, sanctam, catholicam et apostolicam Ecclesiam” Oprócz tego wiara chrześcijan pierwszych wieków pomagała im uzmysłowić sobie fakt, że dla utrzymania jedności w Kościele Chrystus ustanowił także pomoce i środki, aby rzeczywiście „wszyscy stanowili jedno”

Jaki zatem był historyczny rozwój pojęcia prymatu od starożytności do dnia dzisiejszego? Postaramy się prześledzić to na podstawie różnych wypowiedzi tych wybitnych postaci Kościoła, na których opierali się, omawiając ten temat, teologowie GSKK¹⁶

Od początku dziejów Kościoła – jak o tym świadczą choćby listy św. Ignacego z Antiochii – Rzym odgrywał szczególną rolę jednoczącą dla chrześcijan Wschodu i Zachodu. Kościół rzymski cieszył się wtedy wyjątkowym autorytetem religijnym, z którego w miarę potrzeby wyprowadzano szczegółowe zasady nauki o roli papieża¹⁷

Od IV wieku zaczyna się rozwijać pojęcie prymatu w Kościołach lokalnych. Za czasów cesarza Konstantyna wynikła potrzeba współpracy między Kościołami lokalnymi i ich biskupami – twierdzi greckokatolicki ksiądz Miro-

¹⁵ Por. C. G a l l a g h e r. *Roman Papal Primacy: Obstacle or Bridge to Unity?* „Logos” 37:1996 nr 1-4 s. 206.

¹⁶ Por. M. T a t a r y n. *Papal Primacy, Local Primacy and Episcopal Collegiality.* „Logos” 34:1993 nr 1-2 s. 119-125.

¹⁷ Zob. I g n a c y A n t i o c h e Ń s k i. *Ep. ad Romanos.* Prooemium. SCh 10, 106.

sław Tataryn¹⁸, profesor Kolegium św. Michała w Toronto (Kanada) i aktywny uczestnik GSKK. Rzym rozwija się bardziej jako autorytet apelacyjny. Autorytet ten, według ks. Tataryna, opierał się nie tylko na roli, jaką sprawował Rzym w ramach imperium. Swoje pierwszeństwo Kościół rzymski opiera na dwóch koryfeuszach, Apostołach Piotrze i Pawle. Przez ich męczeńską śmierć Kościół w Rzymie stał się „Stolicą Świętą”¹⁹ W rozumieniu patrystycznym pierwszeństwo to jest uznawane poprzez *primatum confessionis* – pierwszeństwo wyznania wiary św. Piotra i Pawła - w miejscu, gdzie przez swoje męczeństwo ją poświadczyli. Biskup Rzymu sprawuje Eucharystię przy ołtarzu tego ośrodka wiary (*confessio*), tradycyjnym miejscu pochowania dwóch Apostołów. Wyraża to często używany przez biskupa Rzymu tytuł „Wikariusz Apostołów Piotra i Pawła”²⁰

Wiek V, kontynuuje greckokatolicki biskup Basil, przyniósł głębsze zrozumienie posługi prymatu jako „przewodniczenia w miłości” Głowa Kościoła rzymskiego – biskup Rzymu na Soborze Chalcedońskim został określony jako pierwszy (*primus*) poprzez przyznanie prymatu Rzymowi. Nie był to tytuł honorowy (jak np. mitrat²¹ czy archimandryta w Kościele wschodnim). Biskup Rzymu, *primus* – pierwszy spośród biskupów, „przewodniczy w miłości” swoim braciom (por. Łk 22, 32) nie w swoim imieniu ani w imieniu swego autorytetu, lecz w imię Jezusa Chrystusa, sprawując swoje pierwszeństwo dla dobra całego Kościoła (*ad aedificationem ecclesiae*)²².

Jak w GSKK przedstawia się rozumienie prymatu w odniesieniu do kolegialności biskupów, do której w sposób szczególny odwołuje się Sobór Watykański II? Czy w takim znaczeniu, jak to określają Kanony Apostolskie²³? Niektórzy z teologów greckokatolickich, a zwłaszcza wspomniany już ks. Tataryn, podkreślają, że już w pierwszych wiekach chrześcijaństwa, jeszcze przed Soborem Chalcedońskim, bywały wypadki odwoływania się do Rzymu jako instancji wyższej²⁴ Uczynili tak np. św. Jan Chryzostom w 404 r.²⁵,

¹⁸ Por. T a t a r y n. *Papal Primacy* s. 121.

¹⁹ Tamże s. 121-122.

²⁰ Por. J. M. T i l l a r d. *Church of Churches: The Ecclesiology of Communion*. Collegeville, Minn. 1992 s. 262-263.

²¹ Honorowe wyróżnienie w Kościele wschodnim – mitrat to prezbiter, który ma prawo nosić mitrę.

²² Por. Bishop B a s i l (Losten). *Patriarch and Pope: Different Levels of Roman Authority*. „Logos” 35:1994 nr 1-4 s. 204.

²³ *Kanony Apostolskie* nr 34, 35.

²⁴ Na Soborze Chalcedońskim ustalono znaczenie i kolejność chrześcijańskich patriarcha-

św. Flawian z Konstantynopola w 449 r.²⁶ czy – już później – cesarz bizantyjski Leon VI w 906 r.²⁷ Przykład taki możemy też odnaleźć w pismach Teodora Studyty (759-826), podanych jako wzorzec przez greckokatolickiego biskupa Basila (Lostena)²⁸ Rada Teodora Studyty dana cesarzowi Leonowi V jest powszechnie znana: „Jeżeli jest coś, co głosi Patriarcha, a wasza świątobliwość czuje się wobec tego niepewnym albo w to nie wierzy [...] to powinien prosić Stary Rzym o wyjaśnienie danej sprawy, jak to było praktykowane od samego początku zgodnie z odziedziczoną tradycją”²⁹ Cytując Ewangelię według św. Mateusza 16, 18-19³⁰ mówi on o Kościele rzymskim, który jest „najwyższy spośród Kościołów Bożych”³¹ Nawiązując również do Mateusza (18, 18³²) przywołuje autorytet Rzymu, ujmując go w kontekście koncepcji całej Pentarchii. Teodor Studyta nazywa wszystkich pięciu patriarchów „sukcesorami” Apostołów mówiąc, że razem stanowią oni „główną władzę w Kościele”³³ Widać tu, że Teodor nie ma zamiaru izolować autorytetu Rzymu od pozostałych czterech patriarchatów³⁴

W czasach wzrastania niezależności papieskiej, twierdzi ks. Tataryn, idea prymatu na terenach Patriarchatu Zachodniego nabiera innego kształtu³⁵ Papież Mikołaj I (858-867) zaczyna głosić, że „tylko Kościół rzymski cieszy

---

tów: Rzym, Konstantynopol, Aleksandria, Antiochia, Jerozolima. Rzym przewodził niezależnie od tego, czy była to stolica imperium, czy nie. Konstantynopol dzierżył drugie miejsce ze względu na to, że w tym mieście znajdowała się siedziba cesarska. Jerozolima została włączona z racji historycznych, chociaż nie odgrywała już żadnej politycznej roli. Por. T a t a r y n. *Papal Primacy* s. 122.

²⁵ Por. G a l i a. *Dokumenty* 162.

²⁶ Tamże 288.

²⁷ Por. G. O s t r o g o r s k y. *History of the Byzantine State*. Oxford 1968 (wyd. polskie: G. O s t r o g o r s k i. *Dzieje Bizancjum*. Warszawa 1968).

²⁸ Por. Bishop B a s i l. *Patriarch and Pope* s. 225.

²⁹ PG 99, 1332 A.

³⁰ „Otóż i Ja tobie powiadam: ty jesteś Piotr, [czyli Skąła], i na tej Skale zbuduję Kościół mój, a bramy piekielne go nie przemogą. I tobie dam klucze królestwa niebieskiego; cokolwiek zwiążesz na ziemi, będzie związane w niebie, a co rozwiążesz na ziemi, będzie rozwiązane w niebie”

³¹ PG 99, 1332 A.

³² „W tym czasie uczniowie przystąpili do Jezusa [...] i On rzekł [...]: Zaprawdę, powiadam wam: Wszystko, co zwiążecie na ziemi, będzie związane w niebie, a co rozwiążecie na ziemi, będzie rozwiązane w niebie”

³³ *List 129*. PG 99, 1417 C.

³⁴ Konstantynopola, Aleksandrii, Antiochii i Jerozolimy.

³⁵ Por. T a t a r y n. *Papal Primacy* s. 123-124.

się w pełni władzą jurysdykcyjną w Kościele powszechnym”³⁶ Określenie: „w pełni” oznacza uznanie papieża za „źródło i normę prawa w odniesieniu do Kościoła powszechnego”³⁷

Rozrost powszechnej jurysdykcji papieskiej, zwłaszcza w ustawodawstwie Kościoła rzymskokatolickiego, stał się od XII wieku jednym z najbardziej charakterystycznych zjawisk w zachodnim chrześcijaństwie. Intensyfikacja tego procesu nastąpiła później wskutek przewyciężenia kryzysu koncyliarystycznego³⁸ Teoria o pełni władzy papieża (*plenitudo potestatis*) stała się podstawą w argumentacji uzasadniającej jego powszechną jurysdykcję – przypomina ks. Tataryn³⁹

Zwłaszcza podczas krucjat i po upadku cesarstwa bizantyjskiego Kościół rzymski, nie biorąc pod uwagę tradycyjnych praw Wschodu, zakładał rzymskie patriarchaty na terenach będących pod jurysdykcją Stolicy Bizantyjskiej – pisze ks. Tataryn⁴⁰ Papież utworzył wówczas „patriarchaty łacińskie” Jerozolimy, Antiochii, Aleksandrii i Konstantynopola. Trudno jednak nazwać je patriarchatami w ścisłym tego słowa znaczeniu. Były nimi wyłącznie z nazwy, jako że nie posiadały ani tradycyjnych praw Patriarchatów Wschodnich, ani też wiernych, w stosunku do których sprawowałyby swoją duszpasterską misję⁴¹

Teologowie zachodni od XII po XIX wiek, nie rozumiejąc chrześcijańskiego Wschodu, ideał relacji patriarchów prawosławnych z papieżem widzieli w takiej formie, jaką miały one między wschodnimi patriarchatami łacińskimi a biskupem Rzymu⁴² Archimandryta Boniface Luykx, rozróżniając patriarchaty łacińskie od wschodnich, w swojej pracy przygotowanej na spotkanie GSKK podkreślił, że „patriarchaty łacińskie (Wenecji, Lizbony i Goa) są wyłącznie nominalnym wyróżnieniem między biskupami Kościoła

³⁶ W de V r i e s. *The Changes in Rome's Exercise of Its Primacy and the Primacy as Exercised by the Ancient Oriental Patriarchs*. „Pro Oriente” IV s. 72.

³⁷ Tamże s. 73; T a t a r y n. *Papal Primacy* s. 124; Bishop B a s i l. *Patriarch and Pope* s. 211.

³⁸ Por. H r y n i e w i c z. *Na drodze pojednania* s. 188.

³⁹ Por. T a t a r y n. *Papal Primacy* s. 124.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ Tamże s. 124-125.

⁴² Por. Archimandrite B o n i f a c e (Luykx). *Response to the Presentation by Bishop Vsevolod (Majdansky) of Skopelos: Does the Restoration of Communion between Constantinople and the Greco-Catholic Church of Kiev Require a Break of Communion with Rome?* „Logos” 34:1993 nr 1-2 s. 184.

rzymskiego, a więc przenoszenie tej relacji na patriarchaty wschodnie jest nieporozumieniem”⁴³

Podczas Soboru we Florencji (1438-1445) papież zaczął utożsamiać siebie z Kościołem powszechnym⁴⁴, uważając się za źródło jedności i autorytetu:

Określamy także, iż Święta Stolica Apostolska i Biskup Rzymski posiadają prymat nad całym światem, a sam Biskup Rzymski jest następcą Piotra, księcia Apostołów, i prawdziwym zastępcą Chrystusa, głową całego Kościoła oraz ojcem i nauczycielem wszystkich chrześcijan. Jemu w osobie św. Piotra została przez Pana naszego Jezusa Chrystusa przekazana pełna władza pasterzowania, kierowania i rządzenia całym Kościołem, jak to orzekają akta soborów powszechnych i święte kanony⁴⁵.

Z punktu widzenia takiego systemu eklezjologicznego mógł istnieć tylko jeden prymat – prymat Rzymu⁴⁶

Pojęcie prymatu zmienia się jeszcze bardziej podczas obrad Soboru Watykańskiego I⁴⁷ Oprócz potwierdzenia już istniejących atrybutów papieża dochodzi nauka o jurysdykcyjnym autorytecie nad Kościołem powszechnym⁴⁸ W Konstytucji Dogmatycznej o Kościele Chrystusowym czytamy:

Nauczamy zatem i wyjaśniamy, że według świadectw Ewangelii Chrystus Pan bezpośrednio i wprost przyrzekł i udzielił świętemu Piotrowi Apostołowi prymatu jurysdykcji nad całym Kościołem Bożym [...] Dlatego ktokolwiek jest następcą Piotra na Stolicy [Rzymskiej] ten według ustanowienia samego Chrystusa otrzymuje Piotrowy prymat nad całym Kościołem⁵⁰ [...] Dlatego trzymając się wiernie Tradycji otrzymanej od początku wiary chrześcijańskiej, ku chwale Boga, Zbawiciela naszego,

⁴³ Tamże s. 184; por. KPK kan. 438.

⁴⁴ Por. G a l l a g h e r. *Roman Papal Primacy* s. 193.

⁴⁵ XVII Sobór Powszechny we Florencji. *Dekret dla Greków*. W: S. G ł o w a, J. B i e d a. *Breviarium Fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*. Poznań 1997 II 24. Dalej *Breviarium Fidei* oznaczane skrótem BF z podaniem numeru rozdziału cyframi rzymskimi oraz numeru punktów cyframi arabskimi.

⁴⁶ Por. D. E. L a n n e. *The Connection between the Post-Tridentine Concept of Primacy and the Emerging of the Uniate Churches*. „Pro Oriente” IV s. 100.

⁴⁷ Por. G a l l a g h e r. *Roman Papal Primacy* s. 193-194.

⁴⁸ Por. G. G r e s h a k e. *The Bearing of the Decisions of the First Vatican Council on Papal Primacy*. „Pro Oriente” IV s. 140.

⁴⁹ XX Sobór Powszechny Watykański I. Sesja IV (1870). Konstytucja Dogmatyczna o Kościele Chrystusowym. Rozdz. I: *Ustanowienie Apostolskiego prymatu w osobie św. Piotra Apostoła*. BF II 47.

⁵⁰ Tamże rozdz. II: *O nieprzerwanym trwaniu prymatu św. Piotra w Papieżach Rzymskich*. BF II 49.

[...] za zgodą świętego Soboru nauczamy i definiujemy jako dogmat objawiony przez Boga, że Biskup Rzymski, gdy mówi *ex Cathedra* – tzn. gdy sprawując urząd pastora i nauczyciela wszystkich wiernych, swą najwyższą apostołską władzą określa zobowiązującą cały Kościół naukę w sprawach wiary i moralności – dzięki opiece Bożej przyrzeczonej mu w osobie św. Piotra Apostoła posiada tę nieomyślność, jaką Boski Zbawiciel chciał wyposażyć swój Kościół w definiowaniu nauki wiary i moralności. Toteż takie definicje są niezmiennie same z siebie, a nie na mocy zgody Kościoła⁵¹

Oznaczało to oddzielenie się biskupa Rzymu od kolegium biskupów i objęcie w stosunku do nich roli super-biskupa. Takie pojęcie prymatu jest nie do przyjęcia dla strony prawosławnej⁵² Prawosławny biskup Kallistos (Ware) daje temu jednoznaczny wyraz, stwierdzając m.in., że „my, prawosławni nie możemy zaakceptować (*cannot accept*) definicji soboru Watykańskiego I, którego dokumenty zostały promulgowane w 1870 roku i głosiły nieomyślność i najwyższą powszechną jurysdykcję (*supreme universal jurisdiction*) papieża”⁵³

Pewien przełom w podejściu do zagadnienia prymatu papieża przynosi Sobór Watykański II, ujmujący władzę papieża w kontekście kolegium biskupów. Katolicka wizja prymatu papieża i kolegialności biskupów daje gwarancję prawdziwej *koinonía* w Kościele. Prymat papieża wynika z autorytetu kolegialnego bądź soborowego⁵⁴, któremu jest poddany zgodnie z praktyką sięgającą czasów apostołskich. Biskup Rzymu jest „widzialnym źródłem i fundamentem jedności biskupów i licznych wiernych”⁵⁵

Dla prawosławnych poglądy te wydają się rewolucyjne w pojmowaniu relacji między papieżem i biskupami. Niemniej jednak w prawosławiu nadal istnieje poważna obawa, że pomijając postanowienia Vaticanum II i wygłaśzane parokrotnie słowa Jana Pawła II o bezsprzecznej chęci odnowienia pełnej jedności wspólnotowej z prawosławiem, pozostaje niepokój przed dominacją Kurii Rzymskiej nad biskupami Kościoła wschodniego. Często sedno tych obaw teologowie prawosławni trafnie oddają powołując się na cytat z Pisma świętego: „Głos jest głosem Jakuba, ale ręce – rękami Ezawa!” (Rdz 27,

⁵¹ Tamże rozdz. IV: *Nieomyślne nauczanie Rzymskiego Papieża*. BF II 61; KPK kan. 749.

⁵² Por. Bishop K a l l i s t o s (Ware) of Diokleia. *The Orthodox Church*. New York –London 1993 s. 317.

⁵³ Tamże s. 316.

⁵⁴ Por. G a l l a g h e r. *Roman Papal Primacy* s. 207-208.

⁵⁵ *Lumen gentium* nr 21, 23.

22)⁵⁶ Ewentualne nadużycie tak rozumianej władzy wywołuje uzasadnioną obawę Kościołów Wschodnich, że ustępstwa na rzecz prymatu zakończą się dominacją Kościoła łacińskiego.

Kościół nadal czeka na prawdziwą ocenę rozumienia roli powszechnego prymatu w pierwszym tysiącleciu historii Kościoła, ocenę opartą nie tylko na jednostronnych argumentach przywoływanych dla udowodnienia tez w polemice i apologetyce. Takie rzetelne studium na pewno odsłoni prawdziwe przeznaczenie prymatu i pozwoli przewyciężyć wzajemną nieufność.

III. PATRIARCHAT ZACHODNI A PRYMAT POWSZECHNY

Rozważając kwestię różnicy między patriarchatem zachodnim a prymatem powszechnym, prawie wszyscy teologowie GSKK zauważają, że funkcja papieża jako patriarchy Zachodu jest pojmowana teraz w nieco inaczej, niż to było w minionych wiekach, a zwłaszcza w początkach rozwoju i kształtowania się wspólnot chrześcijańskich⁵⁷ Powołując się na opinię jednego z najwybitniejszych teologów katolickich naszego stulecia, o. Yves Congara, że „Kościół łaciński stał się rzymskim patriarchatem rozprzestrzenionym na cały świat”⁵⁸, członkowie GSKK, popierając i zgadzając się z rozważaniami bpa Basila, uważają, że chrześcijanie innych wyznań odczuwają ogromne trudności, kiedy ukazuje się im papieża jako powszechnego zwierzchnika i bezpośredniego pasterza⁵⁹

Grekokatolicki biskup Basil przypomina, że znaczna część jurysdykcyjnej działalności papieża przynależy bardziej do jego dawnej funkcji jako patriarchy Zachodu niż do jego roli jako powszechnego pasterza. Wschód ma swoich patriarchów. Władza jurysdykcji metropolitów i patriarchów miała zawsze charakter regionalny. W pierwszym tysiącleciu biskup Rzymu jako metropolita Italii i patriarcha Zachodu miał tę samą władzę, co inni metropolici i patriarchowie. Równocześnie był on świadom swojego wielkiego autorytetu w całym Kościele⁶⁰ Stolica Rzymska nie tylko posiadała prymat czci, lecz

⁵⁶ Por. J. Tillard. *The Bishop of Rome*. Wilmington, DL 1983 s. 150-151.

⁵⁷ Por. Bishop Kallistos. *Response to the Presentation by Bishop Basil* s. 109-110.

⁵⁸ Y. Congar. *Diversités et communion. Dossier historique et conclusion théologique*. Paris 1982 s. 9.

⁵⁹ Por. Bishop Basil. *Patriarch and Pope* s. 217.

⁶⁰ Por. tamże s. 217-218.

także odpowiedzialność za „przewodniczenie w miłości”⁶¹ Jednym z głównych zadań była aktywna działalność na rzecz jedności wszystkich Kościołów⁶² Kontrast między regionalną władzą jurysdykcyjną a powszechnym autorytetem był w tym przypadku wyraźny⁶³

Rozważając problem prymatu w swojej pracy *Patriarch and Pope: Different Levels of Roman Authority* bp Basil przypomina, że jeżeli istniało jakieś pierwszeństwo stolicy rzymskiej w I tysiącleciu, to „nie był to prymat w sensie powszechnej jurysdykcji nad całym Kościołem. Jedyny synod, na którym łaciński Zachód i bizantyjski Wschód doszły do porozumienia w sprawie szczególnej roli Stolicy Rzymskiej miał miejsce w Sardyce”⁶⁴ (dzisiejsza Sofia) w 343 r.⁶⁵ Jednakże i na tym synodzie nie było mowy o rzymskiej jurysdykcji na Wschodzie⁶⁶ Nie przyznano papieżowi samodzielnego prawa do rozstrzygnięcia spraw spornych, lecz jedynie prawo apelacji⁶⁷

Biskup potępiony na Wschodzie przez swój synod mógł zwracać się do Rzymu z apelem o ponowne rozpatrzenie sprawy. W takim przypadku biskup rzymski winien był powierzyć rewizję procesu trybunałowi złożonemu z biskupów prowincji sąsiadującej na Wschodzie z tą prowincją, w której wyrok został najpierw wydany. W razie potrzeby papież mógł również wydelegować do nowego trybunału prezbiterów rzymskich. Taka apelacja była wówczas ostateczną instancją dla rozstrzygnięcia problemów, które nie znalazły zadowalającego rozwiązania w instancjach lokalnych⁶⁸

W owym czasie sytuacje konfliktowe między poszczególnymi biskupami dotyczyły często spraw wiary. Apelacja do biskupa Rzymu zakładała potrzebę ponownego rozpatrzenia poglądów i przekonań oskarżonego.

Synod w Sardyce (343) nie przyznał stolicy rzymskiej prawa samodzielnego decydowania w sprawach kontrowersyjnych. W prawie apelacji zatem nie należy dopatrywać

⁶¹ Tamże s. 222.

⁶² Por. Bishop K a l l i s t o s. *The Church of God* s. 28.

⁶³ Por. Bishop B a s i l. *Patriarch and Pope* s. 217.

⁶⁴ H r y n i e w i c z. *Na drodze pojednania* s. 186.

⁶⁵ Por. BF II 13.

⁶⁶ Por. H r y n i e w i c z. *Na drodze pojednania* s. 186 za: B. D u p u y. *Les appels de l'Orient à Rome du concile de Nicée au concile de Chalcedoine*. "Istina" 32:1987 nr 4 s. 368-371.

⁶⁷ Por. E. P r z e k o p. *Rzym a katolickie patriarchaty wschodu w pierwszym tysiącleciu Kościoła*. Lublin 1973 s. 42.

⁶⁸ H r y n i e w i c z. *Na drodze pojednania* s. 186; Bishop B a s i l. *Patriarch and Pope* s. 218.

się potwierdzenia prymatu biskupa rzymskiego w sensie bezpośredniej władzy jurysdykcyjnej. Rzym respektował regionalną jurysdykcję biskupów wschodnich, zgodnie z tym, co zalecił już pierwszy sobór powszechny w Nicei⁶⁹

Na przykład cieszący się dużym autorytetem papież Leon Wielki (440-461) był bardzo ostrożny w sprawie autonomii i autorytetu biskupów, szanując prawo każdego z nich do zarządzania swoją diecezją⁷⁰

Biskup Rzymu nie był zatem tą pierwszą instancją, do której można się było odwoływać z pominięciem władz lokalnych. Tylko tam, gdzie było to naprawdę niezbędne, można było skorzystać z pomocy Rzymu. W większości wypadków jednak nawet trudności między biskupami powinny być rozwiązywane w ramach lokalnego patriarchatu⁷¹

Biskup Basil (Losten) zwraca uwagę na świadectwo zawarte w *Liście do Rzymian* św. Ignacego z Antiochii. Mimo wyrazów szacunku i pochwał dla czystości wiary rzymskich chrześcijan nie ma tam żadnej wzmianki o wyjątkowym statusie Rzymu⁷²

[Co prawda] św. Ignacy z Antiochii, zwraca się we wstępie swego Listu, do Kościoła w Rzymie, jako Kościoła „przewodzącego w miłości”, czyli tym, co stanowi samą istotę Kościoła⁷³ Nie musi to jednak oznaczać, że Ignacy uznaje szczególne pierwszeństwo Kościoła rzymskiego we wspólnocie wszystkich chrześcijan. Wyciąganie pochopnych wniosków na poparcie apologetycznej tezy o pierwszeństwie stolicy rzymskiej w owym czasie, byłoby niezgodne z zasadami rzetelnej interpretacji źródeł wczesnochrześcijańskich⁷⁴

Biskup, otoczony prezbiterami, diakonami i wiernymi, reprezentuje – według św. Ignacego – w sakramentalny sposób samego Chrystusa. Jest to wizja Kościoła lokalnego sprawującego Eucharystię⁷⁵ Posługa papieża odznacza się tutaj wyraźnym charakterem sakramentalnym. Świadectwo to ma nieprzemijające znaczenie tak dla Kościołów Wschodu, jak i Zachodu. Ukazuje ono zasadniczy cel autorytetu i władzy kościelnej, którym jest budowanie Kościo-

⁶⁹ H r y n i e w i c z. *Na drodze pojednania* s. 186.

⁷⁰ Por. T a t a r y n. *Papal Primacy* s. 123.

⁷¹ Por. Bishop B a s i l. *Patriarch and Pope* s. 218.

⁷² Bishop B a s i l (Losten) of Stamford. *The Roman Primacy and the Church of Kiev*. „Logos” 34:1993 nr 1-2 s. 91.

⁷³ Zob. I g n a c y A n t i o c h e Ń s k i. *Ep. ad Romanos*. Prooemium. SCh 10, 106.

⁷⁴ H r y n i e w i c z. *Na drodze pojednania* s. 184.

⁷⁵ Zob. I g n a c y A n t i o c h e Ń s k i. *Ep. ad Romanos*. Prooemium. SCh 10, 120-145.

ła jako wspólnoty eucharystycznej, oddanej służbie Bogu i ludziom. Nie bez przyczyny św. Ignacy ukazywał jedność osób Trójcy Świętej jako model jedności Kościoła⁷⁶

Biskup Basil powołuje się na pracę Józefa kard. Ratzingera na ten temat:

[...] biskup Rzymu pełni władzę administracyjną wobec Kościoła we Włoszech (i całego Zachodu w ogólności), *ale nie względem Kościoła rozumianego powszechnie*. Prawdą jest również stwierdzenie, że prymat Aleksandrii i prymat Antiochii są prymatami lokalnymi, tak jak biskup Rzymu posiada prymat lokalny i oprócz tego dodatkowo prymat, który zupełnie się różni w relacji do Kościoła powszechnego⁷⁷

Narzuca się zatem dzisiaj potrzeba rozróżnienia między działaniem papieża jako patriarchy Zachodu i rolą prymatu biskupa Rzymu w Kościele powszechnym – zauważają teologowie GSKK⁷⁸ Takie postawienie problemu rozwiązałoby również istniejącą dzisiaj trudność określenia terytorium kanonicznej przynależności w odniesieniu do Kościoła wyrastającego na ziemiach, które nie były schryistianizowane w pierwszym tysiącleciu. Niełatwo jest zgodzić się z tym, że Alaska, Fugo czy Chiny należą do Patriarchatu Rzymskiego – zauważa bp Basil⁷⁹ Uznanie biskupa Rzymu za pierwszego (*prótos*) w Kościele powszechnym nie oznacza, że wszyscy powinni się przyłączyć do diecezji rzymskiej – wypowiada się prawosławny biskup Vsevolod, podtrzymując podobną opinię strony greckokatolickiej⁸⁰

Według prawosławnego biskupa Kallistosa (Ware) istniejąca dzisiaj tendencja sprowadzenia posługi prymatu do posługi jurysdykcyjnej jest tylko jednym z aspektów jego funkcjonowania. Wschód chrześcijański postrzega autorytet papieża na trzech różnych poziomach sprawowania władzy:

- Papież jako biskup Rzymu jest lokalnym biskupem sprawującym posługę nad jedną wspólnotą eucharystyczną;
- Papież jako Patriarcha Zachodu posiada pierwszeństwo czci pośród pięciu Patriarchów i jest starszym bratem w Pentarchii;

⁷⁶ Por. H r y n i e w i c z. *Na drodze pojednania* s. 183.

⁷⁷ Por. Bishop B a s i l. *Patriarch and Pope* s. 214 za: J. R a t z i n g e r. *Das neue Volk Gottes*. Düsseldorf 1972 s. 131 (tłumaczenie angielskie por. J. M. T i l l a r d. *The Bishop of Rome*. Wilmington, DL 1983 s. 50.

⁷⁸ Por. T a t a r y n. *Papal Primacy* s. 123.

⁷⁹ *Patriarch and Pope* s. 216.

⁸⁰ Por. Bishop V s e v o l o d. *Response to Bishop Basil (Losten)* s. 24.

– Papież posiada prymat w Kościele powszechnym⁸¹

Jest to bardzo ważne rozróżnienie dla chrześcijan obrządku wschodniego, grekokatolików i prawosławnych⁸² Biskup Kallistos stwierdza, że jako duchowny prawosławny nie widzi trudności w przyznaniu biskupowi rzymskiemu powszechnego przewodnictwa wszystkich Kościołów w odnowionym chrześcijaństwie. Postrzega jednak tę posługę raczej w kategoriach pastoralnych niż jurydycznych, w kategorii miłości, a nie prawa⁸³ Odwołując się do kanonu 34 *Kanonów Apostolskich* można powiedzieć, że prymat nie może oznaczać działania bez porozumienia z innymi hierarchami. Nie może jeden dominować nad innymi – pisze prawosławny biskup Vsevolod (Majdansky)⁸⁴ Cała działalność prymacjalna biskupa Rzymu, który przewodniczy w miłości we wspólnocie Kościołów siostrzanych, jest posługą czuwania nad jednością Kościołów – zgadza się ze stroną prawosławną grekokatolicki biskup Basil. Papież winien dawać świadectwo prawdziwej wierze i pouczać o niej. Do jego zadań należałoby także czuwanie, by nie umożliwić izolowania się jednych wspólnot kościelnych od drugich. Taka rola prymatu nie ustanawia papieża ponad Kościołami, lecz w sercu tych wspólnot chrześcijańskich⁸⁵

Nie sposób zapomnieć sceny, która miała miejsce w Kaplicy Sykstyńskiej 14 grudnia 1976 r., kiedy papież Paweł VI spontanicznie upadł na kolana i ucałował stopy przedstawiciela Patriarchatu Ekumenicznego, metropolity Melitona. Ten symboliczny gest ukazał, że autorytet w Kościele powinien opierać się na posłudze miłości i prawdy między wierzącymi. W tym kontekście tytuł *Servus servorum Dei*, czyli „Sługa sług Bożych”, charakteryzuje się skromnością i wyraża w pełni naturę biskupa Rzymu⁸⁶ Powołaniem papieża staje się działanie na wzór instrumentu dla jedności wszystkich Kościołów Bożych, Jezus bowiem nakazuje: „Kto by chciał być pierwszym między wami, niech będzie niewolnikiem waszym” (Mt 20, 27)⁸⁷ Poprzez ten znak

⁸¹ Por. Bishop K a l l i s t o s. *Response to the Presentation Bishop Basil* s. 111.

⁸² Tamże s. 111-112.

⁸³ Por. t e n ż e. *The Church* s. 28.

⁸⁴ Por. Bishop V s e v o l o d. *Response to Bishop Basil* s. 242.

⁸⁵ Por. Bishop B a s i l. *Patriarch and Pope* s. 201-238; t e n ż e. *The Roman Primacy* s. 94.

⁸⁶ Por. P. D u p r e y. *Towards the Healing of Schism: The Sees of Rome and Constantinople*. Przeł. E. J. Stermon. New York 1987 s. 130-131.

⁸⁷ Por. Bishop B a s i l. *The Roman Primacy* s. 98.

papież Paweł VI pokazał światu i Kościołowi, że „biskup, a ponad wszystko pierwszy (*prótos*) Biskup w chrześcijaństwie może być siłą do przemiany i jedności Kościoła i świata”⁸⁸. Należy żywić nadzieję, że prawdziwym przeznaczeniem prymatu w świecie dzisiejszym okaże się ukazywanie i zachowywanie jedności wszystkich części Kościoła, nie zaś trzymanie ich w izolacji od siebie nawzajem w eklezjalnym prowincjonalizmie, w którym tracą one katolickie więzi i oddzielają się od jedności⁸⁹

Taką opinię wyrażają zarówno grekokatolicy, jak i prawosławni teologowie GSKK⁹⁰ Istnieje zatem potrzeba spotkania się w miłości, pamiętając o czasach, gdy Kościół kwitł w jedności. Z nadzieją, że jest jeszcze szansa odnowienia jedności Kościołów wywodzących się historycznie z Metropolii Kijowskiej z Kościołami konstantynopolitańskim i rzymskim. Strona grekokatolicka żywi nadzieję, że Kościół w Konstantynopolu, który pragnie odnowić pełną jedność z biskupem Rzymu, nie będzie wymagać od grekokatolików zerwania jedności z Rzymem, a raczej ułatwi temu Kościołowi włączenie się w poszukiwanie najlepszej drogi wyrażenia wspólnego pojednania *ad aedificationem Ecclesiae*. Szczególnie potrzebna jest teraz wiara, że wzajemne uprzedzenia można przezwyciężyć w imię Jezusa Chrystusa. Chrystus zapewnił nas, że będzie zawsze obecny w Kościele „aż do skończenia świata” (Mt 28, 20), że „bramy piekielne go nie przemogą” (Mt 16, 18) i Duch Święty będzie prowadził wspólnoty chrześcijańskie do całej prawdy⁹¹ Oznacza to, że prawda nigdy w całości nie opuściła Kościoła i on tak naprawdę nigdy nie był zdeterminowany błędami⁹²

IV POSZUKIWANIA WSPÓLNEGO ROZUMIENIA PRYMATU PAPIEŻA

Sama idea prymatu w Kościele Chrystusowym jest dzisiaj coraz bardziej akceptowana. Charyzmat ten rozwijał się w różnych historycznych i kulturowych warunkach, w zależności od potrzeb Kościoła partykularnego, przez

---

⁸⁸ T e n z e. *Patriarch and Pope* s. 236.

⁸⁹ Por. J. M e y e n d o r f f. *The Primacy of Peter*. Crestwood, NY 1992 s. 163-164.

⁹⁰ Por. Bishop B a s i l. *The Roman Primacy* s. 104.

⁹¹ Por. J 16, 13.

⁹² Por. W H r y n i e w i c z. *Kościół siostrzane. Dialog katolicko-prawosławny 1980-1991..* Warszawa 1993 s. 110.

co każdy prymat (w skali lokalnej, regionalnej i powszechnej) musiał być rozpatrywany w ramach synodalnego wymiaru Kościoła. Synodalność Kościoła wynika z jego najgłębszej natury i przejawia się w każdej, choćby najmniejszej wspólnocie lokalnej w postaci współodpowiedzialności wszystkich za wiarę, za Kościół i jego posłannictwo w świecie⁹³ Ontologiczna równość Kościołów lokalnych oraz zasada synodalności nie wykluczają bowiem pojęcia prymatu w skali lokalnej, regionalnej i uniwersalnej, twierdzi GSKK⁹⁴, powołując się na 34 kanon *Kanonów Apostolskich*:

Biskupi każdego narodu winni wiedzieć, który jest pierwszy (*prótos*) pośród nich. Powinni uważać go za głowę i nie podejmować niczego przewyższającego ich kompetencje bez jego zgody (*gnóme*). Każdy biskup winien czynić tylko to, co dotyczy jego własnej diecezji (*paroikía*)⁹⁵ oraz terytoriów od niej zależnych. Ale i pierwszy [biskup] nie powinien robić niczego bez aprobaty wszystkich. W ten zatem sposób panować będzie zgoda, a Bóg będzie uwielbiony przez Pana w Duchu Świętym⁹⁶

Niezwykłe aktywny członek GSKK, prawosławny biskup Vsevolod (Majdansky), wyraźnie określił takie rozumienie prymatu biskupa Rzymu, jakiego – w duchu apofatyizmu – prawosławie nie może zaakceptować. Przede wszystkim biskup Rzymu nie może posiadać władzy absolutnego monarchy w Kościele. Prawosławni nie widzą podstaw, aby papież miał być ponad innymi biskupami, zwłaszcza wtedy, gdy są oni zebrani na soborze ekumenicznym⁹⁷ Prymat nie może być rozumiany jako struktura czy posługa, która stoi ponad eklezjalną wspólnotą czy wspólnotami Kościołów lokalnych⁹⁸

⁹³ Por. Bishop Basil. *Patriarch and Pope* s. 205-206.

⁹⁴ Por. Bishop Vsevolod. *Response to Bishop Basil* s. 241.

⁹⁵ W tekście rumuńskim zostało użyte słowo *parohia*. Por. I. N. Flóca. *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*. Sibiu 1993 s. 26.

⁹⁶ Н р у н и е в и с з. *Коścioły siostrzane* s. 222. Kanon 34 w wersji starocerkiewno-słowiańskiej brzmi następująco: „Епископамъ всякаго народа подобаетъ знати перваго въ нихъ, и признавати его яко главу, и ничего превышающаго ихъ власть не творити безъ его разсужденѣя: творити же каждому только то, что касается до его епархѣи, и до мѣстъ къ ней притадлежащихъ. Но и первый ничего да не творить безъ разсужденѣя всѣхъ. Ибо тако будетъ единомслѣе, и прославится Богъ о Господѣ во Святомъ Отецъ и Сынъ и Святыи Духъ” (*Правила Православной Церкви съ толкованѣями Никодима Епископа Далматинско-Истрѣйскаго*. Т. 1. Санкт-Петербургъ 1994 [reprint z 1911] s. 98).

⁹⁷ Bishop Vsevolod. *Divisions and Healing* s. 145.

⁹⁸ Por. J. Zizioulas. *The Church as Communion*. W: T. F. Best. *On the Way to Fuller Koinonia*. „Faith and Order” 1994 nr 166 s. 108.

Prymatu nie należy pojmować w kategoriach władzy i podporządkowania. Papież nie powinien działać w izolacji, lecz zawsze w bliskiej współpracy ze swoimi braćmi biskupami⁹⁹ Biskup Rzymu jest jednym spośród innych biskupów, przez co nie może posiadać władzy jurysdykcyjnej na chrześcijańskim Wschodzie¹⁰⁰ Nie może zatem stać „ponad” innymi biskupami¹⁰¹ Są oni wikariuszami Chrystusa, a nie wikariuszami papieża. Grekokatolicki biskup Basil zgodny jest w tej kwestii ze stroną prawosławną¹⁰²

Idąc dalej tym tokiem rozumowania, prawosławny biskup Vsevolod zastanawia się nad nieomylnością papieży. Twierdzi, że to, co oni kiedyś powiedzieli, zupełnie nie musi ich zobowiązywać, a tym bardziej ich następców, szczególnie wtedy gdy dobro Kościoła będzie wymagać prowadzenia innej polityki¹⁰³

Biskup Basil wielokrotnie przypomina o obawach Kościołów prawosławnych w odniesieniu do ambicji Rzymu dominowania i kontrolowania. Powoduje to wyraźną niechęć chrześcijan Kościołów Wschodnich do kontaktów z Rzymem, a tym bardziej do jakiejś formy jedności. Istniejący już model wschodnich Kościołów katolickich jest argumentem wzmacniającym takie negatywne postawy¹⁰⁴ Trudno jest prawosławnym pozytywnie przyjąć zarówno fakt, że władza administracyjna grekokatolików skupiona jest w rękach biskupa Rzymu i Kurii Rzymskiej, jak również sposób, w który Rzym ingeruje w sprawy życia codziennego grekokatolików. Nie jest to sposób, który strona prawosławna byłaby w stanie zaakceptować jako sprawowanie władzy powszechnego prymatu papieża¹⁰⁵

Jaki zatem prymat jest potrzebny Kościołowi powszechnemu w czasach dzisiejszych? Jaka powinna być natura prymatu papieża? Jakie rozwiązanie

⁹⁹ Bishop K a l l i s t o s (Ware) of Diokleia. *The Orthodox Church*. New York 1993 s. 316.

¹⁰⁰ Por. G a l l a g h e r. *Roman Papal Primacy* s. 202.

¹⁰¹ Por. T i l l a r d. *The Bishop of Rome* s. 131-132.

¹⁰² Por. Bishop B a s i l. *The Roman Primacy and the Church of Kiev* s. 86; KKK 895.

¹⁰³ Tamże s. 145, por. Aarchimandrite V i c t o r J. P o s p i s h i l. *The Ukrainian Catholic Church – An Associated Church of the Catholic Communion*. W: *Millennium of Christianity in Ukraine: A Symposium*. Ottawa 1987 s. 39.

¹⁰⁴ Por. T a t a r y n. *Papal and Local Primacy* s. 127.

¹⁰⁵ Por. Bishop K a l l i s t o s (Ware) of Diokleia. *Response to Fr. Andriy Chirocsky: Towards an Ecclesial Self-identity for the Ukrainian Greco-Catholic Church*. „Logos” 35:1994 nr 1-4 s. 130-131.

proponują teologowie GSKK zarówno ze strony prawosławnej, jak i greckokatolickiej¹⁰⁶?

Mówiąc o prymacie bp Kallistos (Ware) jest przekonany, że prawosławni powinni przyznać papieżowi w odnowionym chrześcijaństwie nie tylko pierwszeństwo czci, lecz także dać mu możliwość w pełni korzystać ze swojej posługi *protosa*. Oznaczałoby to nie tylko prawo przyjmowania apelacji z całego chrześcijańskiego świata, lecz także inicjatywę w poszukiwaniu dróg wyjścia i uzdrowienia w sytuacjach, kiedy w życiu chrześcijańskim będą się pojawiać kryzysy i konflikty¹⁰⁷ Kościół oczekuje bowiem od prymatu raczej autorytatywnego prowadzenia niż kierowania. Prawosławni członkowie nie uznają prymatu biskupa Rzymu rozumianego jako powszechna władza pastoralna i jurysdykcyjna nad wszystkimi Kościołami lokalnymi. Posługi papieża w ramach Kościoła powszechnego prawosławni nie rozumieją w kategoriach jakiejś szczególnej władzy (zwłaszcza jurysdykcyjnej)¹⁰⁸ Nie wierzą, że w tej służbie papież cieszy się specjalnym charyzmatem czy darem łaski, który nie jest dany innym biskupom¹⁰⁹ Prawosławny biskup Kallistos wyraża przekonanie, że powołaniem papieża jest raczej pobudzać do działania, prosić i przekonywać, zapraszać do współpracy, aniżeli zmuszać. Rola prymatu nie miałaby polegać na odgórnym narzucaniu rozwiązań, lecz na inicjowaniu współpracy¹¹⁰ Można by żywić nadzieję, że papież będzie podejmować decyzje w celu uzdrowienia Kościoła, lecz nie w izolacji, ale zawsze w bliskiej współpracy z braćmi biskupami¹¹¹

Z tą prawosławną opinią zgadza się greckokatolicki biskup Basil (Losten)¹¹² Prymat należy pojmować w kategoriach służby, inspiracji i koordynacji. Pierwsze tysiąclecie stanowi punkt normatywny w problematyce prymatu. Prawosławni powinni przyznać papieżowi te prerogatywy, którymi dysponował on w pierwszym tysiącleciu, ale biskup Rzymu nie może prosić o nic więcej¹¹³ Prawosławie uznaje biskupa Rzymu jako pierwszego, ale

¹⁰⁶ Por. Bishop K a l l i s t o s. *The Orthodox Church* s. 316.

¹⁰⁷ Tamże s. 316-317.

¹⁰⁸ Wielu prawosławnych (choć nie wszyscy) przypisują ekumenicznemu patriarsze Konstantynopola pewne cechy powszechnego prymatu w ramach Kościoła prawosławnego.

¹⁰⁹ Por. H r y n i e w i c z. *Na drodze pojednania* s. 188-189.

¹¹⁰ Por. Bishop K a l l i s t o s. *The Church* s. 28.

¹¹¹ Tamże s. 29.

¹¹² Bishop V s e v o l o d. *Response to Bishop Basil* s. 250.

¹¹³ Por. tamże.

tylko jako pierwszego spośród równych. Jest on starszym bratem, i z tym wiąże się pewna władza. Nie wydaje się jednak, by w pierwszych dziesięciu stuleciach dziejów Kościoła papież posiadał jakąkolwiek władzę jurysdykcyjną na chrześcijańskim Wschodzie¹¹⁴

25 lipca 1976 roku w Fanarze patriarcha Athenagoras uznał papieża za następcę Piotra, uznając jego pierwszeństwo czci i przewodniczenie w miłości. Jest to rozumienie prymatu zakorzenione w pierwszym tysiącleciu i prawosławie nie widzi możliwości, żeby przyznać papieżowi większą władzę dzisiaj. Model, jaki oferuje Kościół pierwszego tysiąclecia w odniesieniu do struktur synodalnych, może być bardzo pomocny. Jeżeli nie jest możliwe, aby Kościoły powróciły do minionych praktyk, to korzystne będzie przynajmniej poszukiwanie inspiracji w sytuacji nie podzielonego Kościoła¹¹⁵

Podczas dyskusji nad prymatem biskupa Rzymu w GSKK zrodziła się także propozycja przeanalizowania prawosławnego rozumienia prymatu w Kościołach wschodnich, a mianowicie roli patriarchy konstantynopolitańskiego. Wielu prawosławnych przypisuje bowiem ekumenicznemu patriarsze Konstantynopola prerogatywy powszechnego prymatu w ramach Kościoła prawosławnego¹¹⁶ Można zapytać, jak ów ekumeniczny prymat Konstantynopola ma się do powszechnego prymatu Rzymu. Większość prawosławnych utrzymuje, że prymaty te stoją na tej samej pozycji¹¹⁷ Gdy mówimy, że patriarcha Konstantynopola rozumiany jest przez wszystkich jako „pierwszy spośród równych”, nie wiadomo, co to konkretnie oznacza w aktualnym życiu Kościołów prawosławnych – pisze bp Basil opierając się na wypowiedziach profesora Johna Ericksona¹¹⁸ Oczywiście jest, że biorąc pod uwagę kategorie „powszechnego prymatu” trzeba zrobić rozróżnienie między biskupem Rzymu a patriarchą Konstantynopola¹¹⁹

Inspiracją w tym względzie może być wiek XI, kiedy to w roku 1024 patriarcha Konstantynopola Eustathios¹²⁰ zaproponował papieżowi Janowi

¹¹⁴ Por. Bishop Basil. *Patriarch and Pope* s. 208.

¹¹⁵ H. F r i e s, K. R a h n e r. *Unity of the Churches: An Actual Possibility*. New York 1985 s. 70.

¹¹⁶ Por. Bishop Basil. *Patriarch and Pope* s. 227; por. Metropolitan M a x i m o s of S a r d i s. *The Ecumenical Patriarchate in the Orthodox Church*. Thessalonica 1976.

¹¹⁷ Por. Bishop Basil. *Patriarch and Pope* s. 212-213.

¹¹⁸ Por. tamże s. 213.

¹¹⁹ Por. J. H. E r i c k s o n. *The Challenge of Our Past*. New York 1991 s. 74.

¹²⁰ Bishop K a l l i s t o s. *Response to the Presentation by His Grace Bishop Basil* s. 111.

XIX rozwiązanie, które ten jednak wówczas odrzucił: „Niech Kościół Konstantynopoliński używa nazwy «powszechny» w swojej własnej sferze (*in suo orbe*), tak jak Rzym posiada uniwersalność na całym świecie (*in universo*)”¹²¹ Propozycja taka wydaje się nieco trudna do zrozumienia, lecz może być pomocna w dalszych poszukiwaniach na drodze do jedności¹²²

*

Grupa Studyjna Kościoła Kijowskiego (GSKK) jest przekonana, że w odnowionej wspólnocie chrześcijańskiej potrzebna będzie modlitwa do Ducha Świętego, aby zesłał swoje światło na wszystkich teologów i pasterzy Kościoła. Trzeba, by Wszechmogący dał nam możliwość wspólnego znalezienia takiej formy sprawowania posługi prymatu w Kościele powszechnym, która będzie uznawana po obu stronach¹²³ Sprawujący władzę w Kościele skłonni byli, wskutek słabości i grzechu, do jej nadużywania, podczas gdy ze swej natury ma ona służyć budowaniu wspólnoty uczniów Chrystusa. Władza ma służyć umacnianiu, zachęcaniu, wzrostowi i rozwojowi wewnętrznemu, a nie ograniczaniu. Kiedy rozmija się z tym celem, wynaturza samą siebie, kaleczy, sprzeniewierzając się tym samym nauce Ewangelii¹²⁴

Apel powrotu do pierwszego tysiąclecia historii chrześcijaństwa otwiera wiele obiecujące drzwi porozumienia. Mamy ten wzorzec wiary Kościoła w czasach pierwszych dziesięciu wieków, kiedy łaciński Zachód i grecki Wschód były w pełnej ze sobą jedności. Wiele jeszcze spraw domaga się ponownego rozpatrzenia, wolnego od anachronizmów, uprzedzeń i wszelkich intencji ideologicznych. Świadomość historyczna nakazuje ostrożność w podejściu do myślenia o minionych wiekach¹²⁵

---

¹²¹ R. G l a b e r. *Historiarum libri quinque* IV 1. PL 142, 671 A; O s t r o g o r s k i. *Dzieje Bizancjum* s. 276.

¹²² Bishop K a l l i s t o s. *The Orthodox Church* s. 316-317.

¹²³ Por. G a l l a g h e r. *Roman Papal Primacy* s. 216.

¹²⁴ Por. Archimandrite B o n i f a c e (Luykx). *Response to the Presentation by Bishop Vsevolod* s. 196-197.

¹²⁵ Por. Bishop V s e v o l o d. *Divisions and Healing* s. 143; J a n P a w e ł II. Encyk. *Ut unum sint* nr 95-96.

BIBLIOGRAFIA

- G a l l a g h e r C.: Roman Papal Primacy: Obstacle or Bridge to Unity? „Logos” 37:1996 nr 1-4 s. 189-219.
- L u y k x B.: Response to the Presentation by Bishop Vsevolod (Majdansky) of Skopelos: Does the Restoration of Communion between Constantinople and the Greco-Catholic Church of Kiev Require a Break of Communion with Rome? „Logos” 34:1993 nr 1-2 s. 172-199.
- L o s t e n B.: The Roman Primacy and the Church of Kiev. „Logos” 34:1993 nr 1-2 s. 70-106.
- L o s t e n B.: Patriarch and Pope: Different Levels of Roman Authority. „Logos” 35:1994 nr 1-4 s. 201-238.
- M a j d a n s k y V.: Divisions and Healing: Brest and beyond. „Logos” 36:1995 nr 1-4, s. 133-151.
- M a j d a n s k y V. Orthodox-Catholic Reconciliation and the Ukrainian Church. „Logos” 36:1995 nr 1-4 s. 199-217
- M a j d a n s k y V.: Response to Bishop Basil (Losten): Patriarch and Pope: Different Levels of Roman Authority. „Logos” 35:1994 nr 1-4 s. 239-255.
- Opening Remarks of Bishop Basil (Losten), First Stamford Consultation of the Kievan Church Study Group, October, 1992. „Logos” 34:1993 nr 3-4 s. 357-363.
- T a t a r y n M.: Papal Primacy, Local Primacy and Episcopal Collegiality. „Logos” 34:1993 nr 1-2 s.117-141.
- W a r e K.: Response to the Presentation by His Grace Bishop Basil (Losten): “The Roman Primacy and the Church of Kiev” „Logos” 34:1993 nr 1-2 s. 107-116.
- W a r e K.: The Church of God. „Logos” 34:1993 nr 1-2 s. 10-29.
- W a r e K.: Response to Fr. Andriy Chirovsky: Towards an Ecclesial Self-identity for the Ukrainian Greco-Catholic Church. „Logos” 35:1994 nr 1-4 s. 125-131.

**ЭКЛЕЗИАЛЬНЫЕ ПОИСКИ
СТУДИЙНОЙ ГРУППЫ КИЕВСКОЙ ЦЕРКВИ**

Р е з ю м е

Принятие мнения другого является одной из очень трудных задач. Не исключением являются и отношения между Церквями. Свидетельствует об этом в особенности экуменический диалог в конце XX века.

Как пример такого диалога, начиная с 1992 года, можно навести экуменические встречи Студийной Группы Киевской Церкви (СГКЦ), которая собирает православных и греко-католических представителей: епископов, монахов, светских богословов. Целью подобных встреч была попытка найти возможные выходы из сложившейся ситуации связанной с раздором в христианстве и возможностью экуменического диалога. Особенно СГКЦ интересуется решение проблем относящихся к разде-

лению Киевской Метрополии 400 лет тому назад в связи с Брестской Унией (1596). Одной из главных идей СГКЦ является мысль возвращения к полному сопричастию православных с греко-католиками, где Церковь Греко-Католическая не будет сры- вать свои отношения с Римской Церковью будучи одновременно в сопричастии с Церковью в Константинополе.

В ходе экуменических встреч одной из главных тем для дискуссии СГКЦ, была тема служения примата Римского Архиепископа в Церкви.

Для начала СГКЦ сделала ракурс исторического развития примата и проследила его историческое развитие от осторожности до наших дней. Какой был примат в первом тысячелетии? Ответ на этот вопрос СГКЦ ищет в творениях первых христиан, особенно цитируя отцов Церкви.

Однако есть ли разница между Западным патриархатом и Вселенским приматом? Обсуждая этот вопрос почти все члены СГКЦ подтверждают, что функцию папы Римского, как Западного патриарха сегодня понимается немного по другому, чем это было в прошлых веках, особенно вначале развития христианства.

Поэтому сегодня нужно уметь различать деятельность папы как патриарха Запада и ролью примата епископа Рима во Вселенской Церкви. Признание епископу Рима первенства (*prótos*) во Вселенской Церкви не означает, что все должны присоединиться к римской епархии – твердит православный епископ Всеволод. Православные не видят трудности в том что бы папа Римский имел примат во Вселенской Церкви. Однако видит это больше в категориях пасторальных, а не в юридических, в категории любви, а не закона.

Возникает вопрос: можно ли найти взаимное понимания примата папы Римского с обеих, католической и православной, сторон?

Сама идея примата в Церкви есть все больше принятой. Очень часто СГКЦ цитирует 34 канон так называемых Канонов Апостольских: «Епископамъ всякаго народа подобаетъ знати перваго въ нихъ, и признавати его яко главу, и ничего превышающаго ихъ власть не творити безъ его разсужденїя: творити же каждому только то, что касается до его епархїи, и до мѣсть къ ней притадлежащихъ. Но и первый ничего да не творитъ безъ разсужденїя всѣхъ. Ибо тако будетъ единомслѣе, и прославится Богъ о Господѣ во Святомъ Отецъ и Сынъ и Святыи Духъ.»

Какой затем примат нужен Церкви сегодня? Какой должна быть природа примата папы? Говоря о примате православные епископы уверены, что православие в обновленном христианстве должно признать папе «первенство чести» и возможность полностью занимать место *protosa*. Означало бы это не только возможность принимать апелляции со всего христианского мира, но также дало бы папе возможность проявлять инициативу в поиске дорог выхода из ситуаций, когда будут появляться кризисы, проблемы и конфликты. Церковь ожидает от примата больше авторитативного ведения ко спасению нежели властвования. Православие не признает примата папы, который понимается как полная власть пасторальная и юридическая над всеми местными Церквями.

СГКЦ не скрывает, что в объединённой христианской Церкви нужно будет найти такую форму служения примата, которая будет принятой по обе стороны диалога. В результате слабости и греха, те кто исполнял служение в Церкви, нередко использовали свою власть не для развития Церкви. Служение примата должно

со своей природы служить развитию и строительству Церкви, быть поддержкой для наследников учеников Иисуса Христа. Власть должна служить укреплению, возрождению и внутреннему развитию, а не ограничению. Когда этого не делается, противится самой науке Евангелия. Апеляция возвращения к первому тысячелетию христианской истории открывает многообещающие двери взаимопонимания. Имеем этот пример веры Церкви во времена первых десяти столетий, когда Латинский Запад и Гречкий Восток были в полном союзе между собой. Еще много дел нужно по новому рассмотреть, отложивши анахронизмы и все идеологические намерения. История говорит нам об осторожности в размышлениях о прошлых столетиях.

Резюме подготовил и перевёл Игорь Шабан

Słowa kluczowe: Grupa Studyjna Kościoła Kijowskiego, dialog ekumeniczny, eklezjologia, прымат.

Key words: The Kievan Church Study Group, ecumenical dialogue, ecclesiology, Primacy.